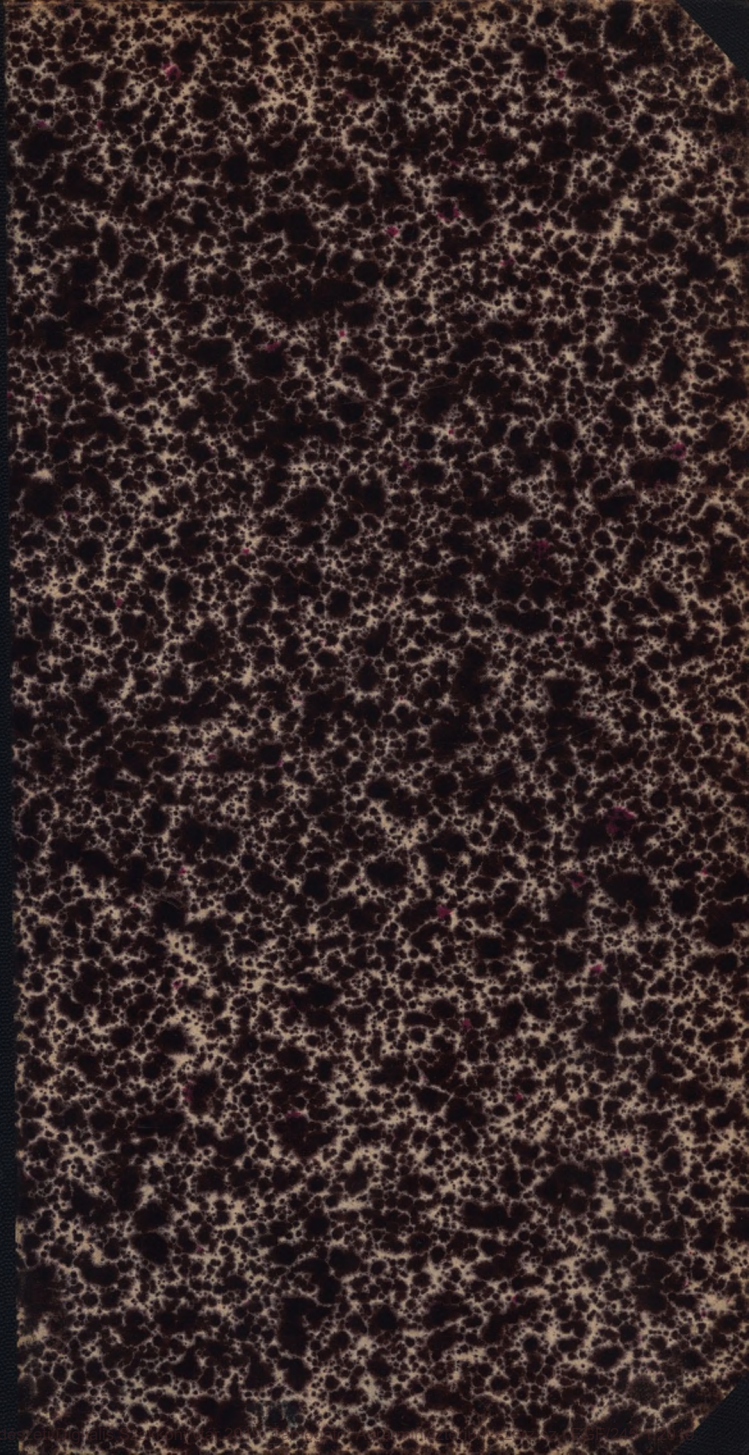

750

THE HISTORY OF THE UNITED STATES

53

AZ

OKSZERÜ MADÁRVÉDELEM ESZKÖZEI

IRTA

ÉS A M. KIR. KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERTŐL ELRENDELTE ISMERET-
TERJESZTŐ ELŐADÁSOK SOROZATÁBAN 1907 MÁRCZIUS 10-ÉN KŐSZEGEN

ELŐADTA

CERNEL ISTVÁN

A KŐSZEGI „ÁLLATVÉDŐ-EGYESÜLET“
ELNÖKE

1
Ak.
2474.

—
23 KÉPPEL
—

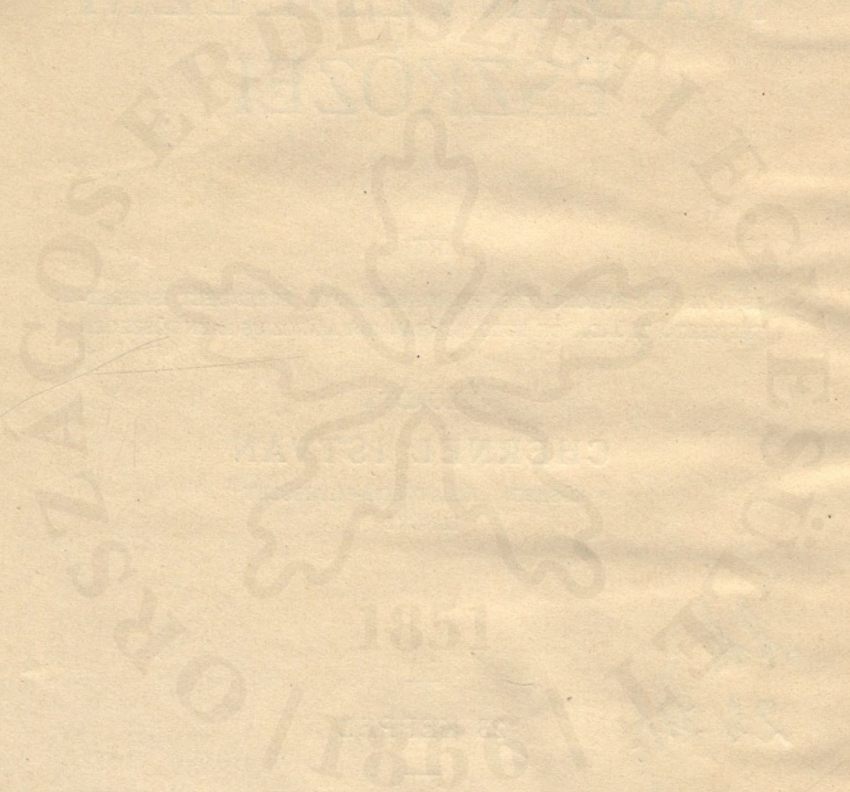
BUDAPEST, 1907

KIADJA AZ „ORSZÁGOS ÁLLATVÉDŐ EGYESÜLET“
GRIMM GUSZTÁV BIZOMÁNYA

OEE Könyvtár
All. Ell. 2018

OKSZEERÜ

MADARVEJEL

Nyomatott Jókai könyvnyomdában, Budapest, Thököly-ut 28 (Garay-bazár)

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim!

Közművelődésünk nagy kárára, sajnos, manapság is tapasztalhatjuk, hogy tudósaink jórésze a tudományt még mindig egyének és bizonyos körök kiváltságos szabadalmának tekinti, a nagy közönség elől elzárkózva műveli s féltékenyen őrzött kincsként rejtegeti annak igazságait.

Sohasem értettem meg ezt a czéhes, önös és egyoldalú felfogást, ellenkezőleg minden tudós feladatát abban láttam, hogy ne csupán fejlessze azt a szakot, melynek életét szenteli, hanem ép oly szent kötelességének tartsa kutatásainak eredményét közkinccsé tenni, a társadalom széles rétegeibe beszivárogtatni, hogy minél többen részesüljenek a tudomány áldásaiban.

Ez az elv vezetett engem a madártan terén való működésemben végiglen s ez okból ragadom meg örömmel a mai alkalmat is arra, hogy szakmám leggyakorlatibb részéből, a végre valahára hazánkban is napirendre került okszerű madárvédelem köréből kiválasszak egy fejezetet s becses türelmüket kikérve, annak megoldására vezető eszközökkel megismertessem önöket.

* * *

Amikor a tél zimankója egész súlyával megfekszi az anyaföldet, jégpánczél fojtogatja a vizek lélegzetét és a fák zuzmarát virágoznak, a fehér hólepel földte térségek fölött pedig erőszakos idők viharjai nyargalásznak és süvitgetnek a rengetegben: akkor a szerves világ egész egyeteme szinte elzsibbad, életének mécsse csak pislákol, sőt végképpen kialszik.

Az ember is, mint a nagy természetnek része, érzi a fagy dermesztő ölelését, a télvíz szakának lankasztó, komorító hatását s igyekszik gondolataival, érzelmeivel a jövőbe szállni: a napsugaras tavaszba, illatozó virágok, madárdaltól zengő erdők, ligetek közé. Igen, virágok és madárdal közé, mert a színek tarkasága és a hangok dallamos váltakozása: az élet; a szintelenség és a némaság: a halál.

Minden fesiő rügygyel, minden kikeletet hirdető bimbó fakadásával bennünk is mind élénkebben kezd keringeni a vér; a langyos tavaszi esők nyomán terjengő földszag érzékeinket lágyan érinti; egész lényünket betölti a bizalom; hangulatunk emelkedik, mint a levegő eget szántó pacsirtamadár, mely ott jubilál a magasban s a magyar fülnek azt énekli:

Dicső, dicső
Kikelet, kikelet!
Kivirit, kivirit
A virág mind!

A növényzet: a természet leghímesebb köntöse, a madárság pedig: legéltetőbb eleme. A többi állat inkább félrehúzódik előlünk, hangtalan vagy kellemetlen szavu: ellenben a szárnyuk szabadjában mozgó madarak élete legközvetlenebb módon bontakozik ki szemünk előtt; tollzatuk tarka változatossága, mozdulataik kecsessége, lényük behizelgő kedvessége, irigylésre méltó reptük és mindenekfölött hangjuk páratlan dallamossága leginkább megélenkitik a környezetet s mindeme tulajdonságaikkal jóval mélyebb hatást gyakorolnak reánk, mint akár a legszebb kép vagy vidék, mely mozdulatlan és néma.

Az érző ember elgyönyörködik rajtuk s megszereti őket.

De a hidegebb kedélyű, a természet szépségei iránt érzéketlenebb sem nézheti a madarakat közömbösen, mert ha ethikai és esztétikai jelentőségüket meg nem értené, hát nem szabad elfelejtenie, hogy szárnyasainknak a dudvák elhatalmaskodását, valamint a káros állatok, kivált a rovarok tulságos elszaporodását korlátozó és fékező munkássága olyan számottevő, hogy nélkülök — egyenesen kimondom — az emberiség létezése válnék kérdésessé.

Ha tehát, ismervé madaraink jelentőségét, azt tapasztalhatjuk mégis, hogy e kedves és hasznos állatok évről-évre feltűnőbb módon fogynak, — ez a tény méltán gondolkodóba ejthet. Hiszen nemcsak az élesebben figyelők, hanem a közönyösebbek is észreveszik már, hogy tavaszfakadtával mind gyérebben figyelmezteti a széncinege

„Nyitni kéék — nyitni kéék“

szavával a szőlősgazdákat az első munkára; hogy az eresz hűségese lakói, a jámbor istenfecskék, szemlátomást ritkábban villannak be ősi fészekükhöz s hallatják a csatornaszélről pajzánkodó ficserékülésüket:

„Kicsinek kicsit,
Nagynak nagyot;
Ha kicsi nagyot kér
Vágd pofon, hogy szeme kiugorjééék“;

azonképen a kakukmadár is csak elvéve jósolgat már a zöldülő erdőben s a fülemile, az utánozhatatlan szavu énekeskirály csattogását már-már csak emlékezetünkből ismerjük.

Sajnos, hogy mindez így van, sőt valósággal baj. Önkénytelenül előáll a kérdés: hogy hát hol maradnak, hová lesznek s miért fogynak kedves énekeseink, rovarirtó ingyen munkásaink?

Röviden felelni akarok e kérdésekre, annyival is inkább, mert csak ha ismerjük a madarak fogyatkozásainak okait,

találhatjuk meg azokat az ellenszereket is, a mikkel a bajt orvosolhatjuk.

Pusztítják pedig a madarat:

1. az emberek;
2. a ragadozó állatok;
3. az elemi csapások és
4. a rohamosan terjedő kultúra.

Az emberek tulkapásai a madarakkal szemben pajzánságból, irgalmatlanságból, tudatlanságból erednek jórészt, de nyereszkeskedésből, sőt rossz szokásból is. E téren legtöbbet segíthet a figyelmeztetés, a jó szó és kiváltképen a nevelés, mert hiszen a műveletlen nép és az éretlen gyermekek dülnek föl legtöbb fészket, törnek el legtöbb madártojást és ölnek meg sok-sok kezük ügyébe kerülő madarat. A műveltség magasabb fokán álló államok törvényes intézkedésekkel is pártfogásukba vették a hasznos madarakat, bár sajnos, e törvények végrehajtása nagyon lanyhán kezeltetik. A törvényes intézkedések ezenkívül sok helyt nem is kifogástalanok s emellett csupán csak az állandó, tehát bizonyos országokban egész éven át tartózkodó fajokat oltalmazzák, ellenben a költözőkődőket, azokat, melyek az év egyik szakát más vidéken töltik, meg nem védhetik, pedig ezek száma Magyarországot véve, $\frac{2}{3}$ -át teszi összes madárfajainknak.

Azok az államok pedig, ahol vonuló madaraink telelnek, vagy amelyeken keresztül utaznak, nem hogy védenék a mi madarainkat, hanem ellenkezően, halomra gyilkolják, eszeveszeten mészárolják, mert a madárban néptáplálékot látnak s közvetett jelentőségüket számba nem veszik. A bajon egyedül nemzetközi törvény segíthetne, de évtizedek tanácskozásai mindössze azt eredményezték csak eddig, hogy 1902-ben létrejött Párisban egy madárvédelmi egyezmény, mely immár törvénykönyvünkbe is be van cikkelyezve, mint az 1906 : I. t.-cz. Ez egyezményhez azonban csak Svédország, Belgium, Luxemburg, Franciaország, Lichtenstein, Monaco, Svájc, Ausztria, Magyarország, Portugália, Spanyolország, Görögország és

Németország járult, ellenben Hollandia, Oroszország s ami leginkább sajnálni való, Olaszország nem.

Anglia mint mindenben, e kérdésben is megmaradt az „előkelő elkülönzés“ álláspontján, de bizonyos, hogy a madarak védelme dolgában is példás rendet teremt. Hogy azonban Olaszország nem közeledett, az nagyon bántó, annyival inkább, mert alig van remény, hogy az ott uralkodó madárirtás egyhamar megszűnjön. Nem szólva az Észak-Afrika partvidékén és Kis-Ázsiában folyó tömeges madárfogásokról, csak azt említem, hogy a firenzei „Pro avibus“ egyesület titkárának, Francellinek — tehát illetékes kutfőnek — számítása szerint évenként 250 millió madár vesztí életét Itália „derült“ ege alatt. Egyedül csak a fürjből egy évben 8 millióra rugott Marseille kikötőjében a bevitel, mely tömeg jobbra Messzinából és Brindiziből került oda. Követeli pedig azt a rémséges mennyiséget a taliánok éhes gyomra s részben a féktelen divat. Itt pusztul el fecskéink, pacsirtáink, fülemiléink, és a többi hasznos énekeseink javarésze, hogy konyhára kerüljön s tollaik a közép-európai nagy tollkereskedő házak raktárait gazdagítsák, később pedig hölgyeink kalapjait diszitsék.

Elszörnyüködünk mindezen, pedig vessünk magunkra, mi sem vagyunk sokkal jobbak a deákné vásznánál. Undort kelt bennünk az olaszok eljárása a nálunk költő, tehát jogosan is a mi madarainkkal szemben és mégis nem cselekszünk-e hasonlóan, mikor az északibb vidékekről telelésre hozzánk látogató fenyvesrigókat ép olyan kegyetlen vendégszeretettel fogadjuk, mint a délyvidéki népek a mi fecskéinket s többi hasznos szárnyasainkat? Törvényeink nem tiltják e csemege-számba menő madarak pusztítását, pedig ezzel méltán rászolgálunk arra a vádra, amit nekünk a norvégek tehetnek, hogy az ő hasznos énekes madaraik állományát apasztjuk mértéktelen, ocsmány módon. És ne felejtsük el, hogy a fenyvesrigóknak szánt törökben, lépvesszőkön nem csupán a fenyvesrigók vesztenek rajta, hanem olyan hasznos madarak is, melyeket a madárfogók meg sem akartak keríteni. Ezek sorá-

ban szerepel kivált az énekes rigó (*Turdus musicus*), a léprigó (*Turdus viscivorus*), a szőlőrigó (*Turdus iliacus*) és a vörösbegy (*Erithacus rubecula*). Németországban a heimbachi főerdészség területén, Gemünd-ben, az 1887—1896. években a fenyvesrigók fogása céljából kivetett törökben rajtavesztett:

25.298 énekes rigó
17.542 fenyves rigó
1.076 vörösbegy
677 egyéb madár
<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>

Összesen: 44.593 drb.

Ebben az eredményben az énekes rigók 59·1⁰/₀-ot tesznek s éppen a fenyvesrigók száma majdnem 10,000-rel kevesebbre rug, mint a többi madaré.

Hát ez is tanulság!

Nálunk efféle jegyzéket aligha készítettek, de hogy énekes rigó s egyéb rigók is tömegesen kerülnek vásárra a „fenyves madarak“ csomói között, azt tapasztalásból tudom, mert éveken át sok száz és száz fordult meg kezemben. Pozsonyban, sőt Budapesten is, a fenyvesmadarakat áruló tótoknál azonkívül százszám láttam némely években a remekszép csonttollú madarakat (*Bombicylla garrula*).

A „bibicztójas szedést“ is még országszerte szabadon üzi mocsármenti népünk s gátat vet ezzel a fosztogatással nemcsak e szép és hasznos madár szaporodásának, mely az ármentesítések nagyarányu fellendülésével már ugyis mind szűkebb helyre szorul, hanem feldulja egy füst alatt egyéb hasznos madárfajok fészket is, azokét, melyek tojásai a bibiczeihez hasonlók. Igy kerülnek vásárra száz és ezernyi számban a sirályok (*Larus ridibundus*), a szerkők (*Hydrochelidon*), a cankók (*Totanus*), a goda (*Limosa*), a gólyatöcs (*Himantopus*) tojásai is, mert a jóhiszemü közönség természetrajzi ismereteitől nem is követelhetjük, hogy a kissé elűtő szinezetü és nagyságu tojásokat apróra megkülönböztesse.

Hogy e tudatos öldöklés, pusztítás mellett véletlenül is

sok madár vesztí életét az ember kezétől, arra például csak a kaszást említem, ki aratás közben nem egy fészket tapos szét, nem egy hűséges anyamadárnak vágja le fejét; vagy a kertészt, ki nyilvános parkjaink bokorcsoportozatait vizsugárral öntözi s akaratlanul megsemmisíti az esetleg ott tanyászó madarak fészkeit.

A madarak fogyatkozásában a második számottevő tényező az a sokféle elemi csapás, mely életüket fenyegeti. Kivált a májusi záporok, a nyári zivatarok, jégesők, viharok és a tél hidege szörnyű módon tizedelik szárnyasnépünket. Megesik, hogy a tenger fölött vonuló költözők madarak ezreit semmisíti meg egy hirtelen kerekedő orkán s nem ritkaság, hogy a nálunk telelő madárállományban egy-két napig tartó ólmos eső vagy zuzmarás idő olyan rombolást okoz, hogy csak évek múltán köszörülődik ki a csorba.

És nem kevés azok száma sem, melyek a ragadozó állatoknak esnek áldozatul. Nálunk a legtöbb madarat vagy fészkeiket pusztítják: a karvaly, a héja, a szarka, a dolmányos varju, a menyét, görény, nyest, vízi poczok, mókus és kivált a kóbor macskák.

Hozzávetőlegesen becsülve, az emberektől és ragadozóktól elvesző madarakat az egész veszteség 50%-ára, az elemi csapások miatt elpusztulókat 30%-ára teszem. Ám az emberek kegyetlenségét, rablógazdaságát és az elemi csapásokat is elviselnék s a fennmaradó 20% valahogyan csak elszaporodna, de a legveszedelmesebb ellensége madarainknak még hátra van s ez: a modern kultúra.

Az eddig említett káros tényezők hajdan is kisebb-nagyobb mértékben meg voltak s mégsem fogyott a madár; de mióta a kultúra mind mohóbban vetkőzteti ki a természetet ősi érintetlenségéből: azóta ritkulnak szárnyasaink ijesztő arányokban.

A kulturánkkal járó különféle berendezkedéseinkben madarainkra háramló veszedelmek sorából említem pl. a villamos drótokat, melyeknek nekirepülve, nyakukat vagy szárnyukat szegik; vagy a világító tornyokat, melyek csalóka

fényének tartva, agyonvágódnak. Nem csekély az ily módon elvérzők száma. Helgoland világító-tornyan teszem egy éjjel 3000 darab zuzta be fejét. Ezen persze bajos segíteni, no meg közel sem oly jelentős az, mint az a kapzsi irányzat, mely minden talpalatnyi földet művelés alá fog; bokros, csepőtés helyeket, gyepüket és árkokat benövő bozótokat kiirt; vizeket szabályoz és lecsapol; erdőket kerti kezelés alá fog; odvas fákat hamarosan eltisztogat: szóval, mely a természet szüztisztaságát megrontja.

Látszatra persze mindez a munka anyagi gyarapodásunkra való; csakhogy a dolgok mélyébe pillantva, a gyors haszontól utóbb mindig annál több kárt vallunk. Nagyon természetes is. Hiszen minél zsufoltabban igyekszünk természeteni valamit, annál fokozottabb mértékben szabadítjuk reája természetes ellenségeit s ha ugyanakkor ezek ellenségeinek létfeltételeit elvonjuk: beáll a baj, a rovarcsapás, egérjárás stb. Megzavartuk kulturánkkal a természet összhangját, a növényzet és rovarok vagy egyéb káros állatok tömegeit a rendőri szerepet játszó madárvilág többé meg nem zabolázhatja, mert gyenge arra, hogy velük megküzdjön. Magyarországon évenként 200 millió koronánál többre rug az a kár, mit egyedül rovaroktól szenved gazdaságunk s az tiszta és bizonyos, hogy a jövőben ez a kártétel csak súlyosbodni fog. Viszont bizonyos az is, hogy emberi furfang és erőlködés nem birkózhat meg a folyton sürűbben ismétlődő és sokféleség dolgában is mindinkább fenyegetőbb rovarcsapásokkal, mert az egyedül számba vehető orvoslás nem lehet más, minthogy azokat a hibáinkat, melyeket a természet rendje ellen elkövettünk, igyekezzünk kerülni és a rést, mit kulturánkkal rajta ütöttünk, betömni. E feladatunkban különös figyelmünket követeli: a hasznos madarak védelmezése, számuk megfelelő öregbitése, tanyázó helyeik biztosítása és szaporítása. Nem tulhajtott émelgő érzelgőségből kell az okszerű madárvédelemnek fakadnia, hanem abból az egészséges felfogásból, hogy a madarak, mint gazdaságunk ingyen munkásai és mint a természet leg-

kedvesebb lényei nélkülözhetetlenek s rendszeres tenyésztésük közgazdasági érdek.

Hogy azonban igazán eredményt érjünk el, tervszerűen s a madarak életjelenségeinek ismerete alapján kell eljárnunk, a mit azután legbiztosabban szakemberek vezetése alatt álló egyesületekkel vihetünk csak dülőre, különben az egész madárvédelmi mozgalom játék színvonalára süllyed, sőt kárt is okozhat.

Ez alkalommal a madárvédelem elméleti részére tartozó eszközökkel nem kívánok foglalkozni, hanem — nehogy becses türelmüket tulságosan próbára tegyem — csupán a kérdés gyakorlati megoldására tartozó készülékeket, berendezéseket és eljárásokat kívánom tüzetesebben ismertetni.

A tétel, melyből miheztartásunknak kiindulnia kell, im ez: biztosítsuk és öregbitsük madaraink életének feltételeit

Ezt pedig elérhetjük:

1. a meglevő természetes fészkelőhelyek oltalmazásával és mesterséges uton készültek alkalmazásával;
2. a ragadozó állatok tizedelésével; és
3. télszakán való etetéssel.

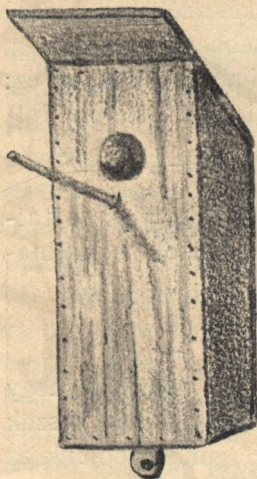
Minthogy a madarak életmódjából azt tanuljuk, hogy egyik részük oduban, üregben szokott költeni, másik részük ellenben szabadon, eljárásunk is kétféle: gondoskodjunk az oduban költő fajok részére mesterséges fészkekodvokról, a szabadon fészkelők részére pedig első sorban madárvédelmi ültetvényekről.

Az oduban tanyázók közé számítanak általában a leghasznosabb madarak, nálunk: a széncinege (*Parus major*), kékcinege (*Parus coerulens*), barátcinege (*Parus palustris*), a rozsdafarkuak (*Ruticilla*), a légykapók (*Muscicapa*), a harkályok (*Picus*), a csuszka (*Sitta caesia*), a szalakóta (*Coracias garrula*), a bubos banka (*Upupa epops*), a nyaktekercs (*Jynx torquilla*), a famászó (*Certhia familiaris*), a seregély (*Stur-*

nus vulgaris).*) Ők legsürgősebben rászorulnak támogatásunkra, hiszen az odvas fák nap-nap után rohamosabban gyérülnek. Kivált a cinegétet igyekezzünk elszaporítani, mert hozzájuk fogható rovarász és hernyópusztító vajmi kevés akad.

De hát milyen legyen az a mesterséges fészekodu és mi módon alkalmazzuk, hogy hamarosan beléje telepedjen a madár?

Közel negyven évi kísérletezés után sikerült csak a helyesen készült fészkelőt kitalálni, mert Gloger és a madárvédelem többi uttörői tulságosan mesterkélnt mintákat szerkesztettek s nem ragadták meg a legközelebb eső, legtermészetesebb példa tanulságát.

1. ábra. Régi fészkelő házikó.
(Legközönségesebb minta.)

Az első fészkelők legközkeletűbb mintáját 1-ső képünkön láthatjuk. Deszkácskából összeszögezett, valóságos házikó ez, kiugró tetőzettel s kerek szája előtt ülőke gyanánt szolgáló pálczikával. A seregély, veréb — ezek a kevésbé válogatós és alkalmazkodóbb madarak — jobb híjján elfoglalták ugyan, de a többi fajok inkább kivételesen telepedtek bele s jó időbe telt, míg megszokták. Azonkívül a deszkafalak hamarosan megrepedeztek, az esőt, szelet nem állották, szétmállottak s így tartósság dolgában sem voltak kifogástalanok. Ugyanezek a rossz tulajdonságok jellemezték a nemezről, para-

*) E helyen csak a Kőszeg vidékén s itt is a gyümölcsösökben, kertekben közönségesebb fajokat neveztem meg. Altalában oduban vagy üregben költő fajok Magyarországon ezeken kívül még: a kék galamb (*Columba oenas*), a baglyok, a sarlós fecske (*Micropus apus*), a kővi rigó (*Monticola saxatilis*), a fenyves és bubos cinege (*Parus ater*, *Lophophanes cristatus*), a csóka (*Colaeus monedula*); néha a vörös és fehérkarmu vércse (*Cerchneis tinnunculus* és *cenchris*), a vörösbegy (*Erithacus rubecula*), a tőkés réce (*Anas boscas*); földi lyukakban: a jégmadár (*Alcedo ispida*), a gyurgyalag (*Merops apiaster*), a parti fecske (*Clivicola riparia*).

fából, terakottából készült fészkelő házikókat is. Sőt akadt vállalkozó, aki merőben nyereszkedés vágyából czifrábnál-czifrább hajlékokat, valóságos nyaralómodorban készült házikókat hozott forgalomba, nagy garral hirdetve, hogy azok a kert diszítésére is valók. Persze madár nem költözött az ilyen játékszerbe s a madárvédelem ügyének ugysis ártott ez a szakavatottság nélkül szükölködő vállalkozás, hogy a közönségnek alaposan kedvét vette a kísérletek folytatásától.

Sok próbálgatás, tapasztalás után végre Berlepsch János báró barátom Kasselen megoldotta a mindenképen beváló fészkelőodu kérdését. A madarak szokásait tanulmányozta s mestere volt a tollas ács: a harkály; az utánozandó minta pedig: a harkály lakása. Ő nagyon helyesen, abból a megfigyeléséből indult ki, hogy a harkályoktól vájt odvakba legszivesebben fészkelnek az üregekben költő fajok. Egyszerűen utánozta tehát alkalmas furógépeket eszelve ki, a természetes harkályodut. Tudjuk, hogy ezek a férges fáinkat kopácsoló madarak éles, vésőshegyü, erős csőrükkel a korhadtblü fatörzseken kifogástalanul szabályos köralaku lyukat vágnak, majd a törzs belsejét palaczk- vagy zacskóalakban kivájják s ez üreg podvás fenekére vagy legfölebb pár faszilánkra rakják tojásaikat.

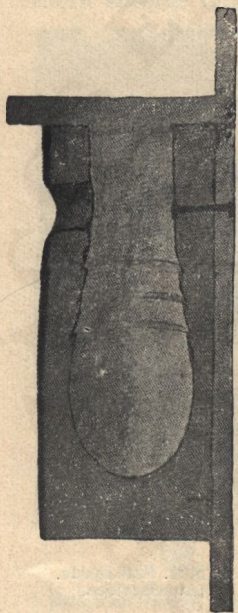

2. ábra. Harkályodu.
(Átmetszetben.)

A harkályodut 2-ik képünk mutatja, még pedig átmetszetben. Különösen figyelemreméltó a szája, melynek alsó széle kissé letompított s a bebujó cső nem egyenesen szolgál az üregbe, hanem 4^0 -nyi szögben felhágó. Ezért azután az üregbe bujó madár könnyebben juthat lakása belsejébe s eső ellen is jobban védett az, mintha a lyuk egyenesen vezetne bele. A zacskóalaku üreg falai nem egészen simák, hanem többékevésbé érdekesek, hogy az oduból kiszálló harkály megkapaszkodhasson s könnyebben kibujhasson.

Mindezeket a sajátágait harkályaink odvainak figyelembe vette Berlepsch báró s mesterséges fészekodvait, amennyire lehetett szakasztottan e természet nyújtotta minta nyomán készítette el.

A különböző madárfajok nagyságához mérten négyféle nagyságu, de egyébként egyforma odut szerkesztett. Valamennyi egy darab fatörzsből van, belül palaczkalakuan kivájva, az üreg falán 2—3 barázdával, amivel a belső felület érdes-ségét adta meg. Az odu szájának furása is hű utánzása a harkálylakás szájának. Teteje csavarokkal leerősített vagy ujabban dugaszos és leemelhető tölgyfadeszka. A törzsdarab hátán van a csavarokkal odaerősített tölgyfából való támasztólécz, ennek alsó és felső vége táján egy-egy lyuk, melyeken át kiszögezhető. A támasztó-léczet tartó felső csavar az odu belsejéből nyulik ki, széles feje tehát az üreg falának támaszkodik, a léczen átszolgáló csavaros része pedig anyacsavarral szoritja a léczet a törzsdarabhoz. (3-ik kép.)

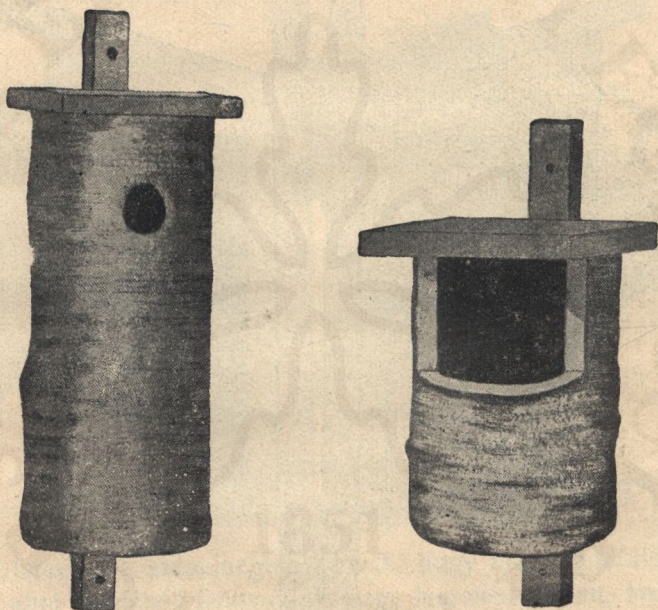
3. ábra. Berlepsch-féle fészekodu. (Átmetszetben.)

Minthogy némely fajok, teszem a barázdabillegető (*Motacilla alba*), szürke légykapó (*Muscicapa grisola*), házi rozsdafarku (*Ruticilla titis*) nem szoktak szük-, hanem inkább jágszáju odvakban fészkelni, ezek szokásaira is ügyet kellett vetni s megfelelő odvokról gondoskodni. Alakjuk a 4-ik képen *b* fölött látható.

Szájuk nagy, négyszögletes, a törzsdarab rövidebb s ehhez képest az üreg sekélyebb.

Lényeg szerint hasonlók a Berlepsch-féle fészkelőkhöz a kőszegi fészekodvak s csak abban különböznek tőlük, hogy a fatörzs egészen keresztül van furva, tetejük és fenekük pedig erős fadugaszzsal elzárva. A felső fadugaszra ezenkívül még deszkafedél is kerül. A Berlepsch-féle fészekodvak

kiválósága: a tartósság és hogy a madarak nem látnak bennük mesterséges készüléket, hanem természetes üreget, melytől nem idegenkednek s nyomban beletelepsznek, még a kényesebb fajok is. Ezek a jó tulajdonságok — mint most már 5 éves tapasztalás nyomán állithatom — a kőszegi fészekodvakra is vonatkoznak s ha talán 20 évig nem is daczolnak az idő fogával, másrészt nem kicsinylendő megítélésüknél az a körülmény, hogy házilag előállíthatók és a Berlepsch-félék-

4. ábra. Berlepsch-féle fészekodvak.

a) szűk száju.

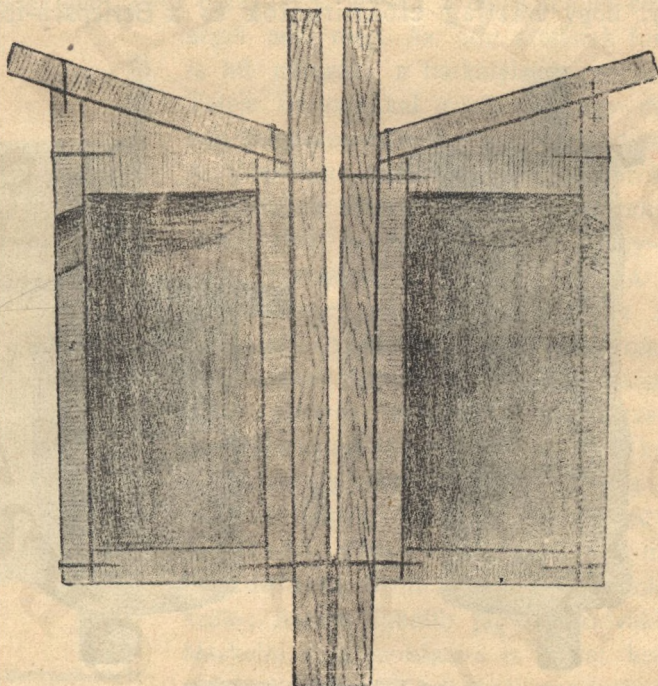
b) tág száju.

kel szemben felényivel olcsóbbak. Ezek pedig nagyon nyomós tényezők abban, hogy a mesterséges fészekodvak igazán széles körben elterjedjenek, közhasználatba kerüljenek. (5-ik kép).

Ne csak a vagyonosabb osztály, hanem a kisgazdák is könnyűszerrel szerezhessenek maguknak **sok** fészekodvat — így számíthat csak döntő ered-

ményre az odvakban költő madarak védelme érdekében fellobogó buzgalmunk.

Németországban, Svájcban több gyár készít ma már fészekodvakat s egyedül a Scheid-testvérek gyára Bürenben — mely Berlepsch báró ellenőrzésével dolgozik s csupán fészekodvakat és egyéb madárvédelmi cikkeket készít —

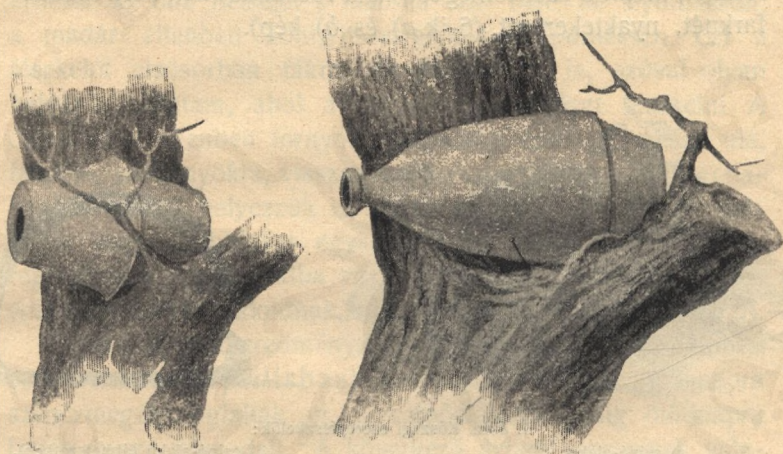

5. ábra. Kőszegi fészekodu. (Átmetszetben.)

évenként 50—60,000 darabot forgalmaz. Köszönet Darányi Ignác földművelésügyi miniszterünk finom és mély belátásának, hazánkban is létesült már állami támogatással hasonló iparvállalat, ifj. Kühnel Márton fűrészárugyárával kapcsolatosan — Baranya-Kárászon. Ez az „Első magyar fészekodu gyár“ a Berlepsch-féle fészkelőket állítja elő a „Magyar Ornithologiai Központ“ ellenőrzésével; azonkívül gyárt etető-

házikókat és madárkalácsot is. Rövid fennállása óta mintegy 13,000 darab fészkelőt juttatott a gazdaközönség kezébe.

A kőszegi „Állatvédő Egyesület“, mely a sopronival karöltve legelőször terjesztette hazánkban a mesterséges fészekodvakat, szerény anyagi viszonyaihoz képest s üzletszerűen nem foglalkozva a nagyobb arányú gyártással, mégis 3500 darabnál több fészkelőt hozott forgalomba az országban (50 megyében), még pedig részben ingyen, részben az előállítás árán.

6. ábra. Dax-féle cserépfészkelők:

a) virágcserépekből.

b) spárgaborítóból.

Ismerve a széncinege szokását, hogy még oly területeken is, ahol megfelelő faodvakban vagy fészekodvakban, fali üregekben elég alkalmas helyet találna költésre, mégsem ezekbe, hanem spárgaborítók alatt rakja meg fészket; tudva továbbá azt is, hogy a házi rozsdafarku csakis faliüregekben szokott tanyát vetni s más fajok is falirepedésekben szivesebben költenek mint odvas fában, pl. a sarlós fecske, kövirigó stb., fontolóra vettem: miképpen lehetne részükre is minden tekintetben beváló mesterséges fészkelőket szerkeszteni? Az irodalomból ismertem, hogy már a 70-es évek elején Ziegler

agyagárugyárában — Schaffhausenben — cserépből égetett fészkelőket és gyermekkoromból emlékezetembe vésődtek azok az eredeti fészkelők is, melyeket néhai való Dax János kőszegi birtokos, kertjében alkalmazott. Ő két — egy nagyobb és egy kisebb — virágcserepet egymásba dugott, az egyiknek fenekére köralaku nyílást vágott vagy spárgaborítóba dugott megfelelő nagyságu cserepet s ezeket fák vastagabb ágcsomói közé rakta. Számtalanszor végignéztem vele sajtáságosan egyszerű fészkelőit s valamennyiben találtam fészket, kivált a szénczinegéét, házi rozsdafarkuét, kerti rozsdafarkuét, nyaktekersét. (6-ik *a*) és *b*) kép).

7. ábra. Kőszegi cserépfészkelők:

a) czipó-alaku.

b) czipó-alaku (átmetszetben).

Ez a régi tapasztalatom csak még inkább ösztökélt arra, hogy kísérletet tegyek cserépből való fészkelőkkel. A cserép még a fánál is ellentállóbb anyag, jóval hosszabb ideig daczol az időjárással s kellő alakra formálva a czinegék, rozsdafarkuak, sarlós fecskék részére alkalmas fészkelőket szolgálathatna. A kérdés csak az: az ilyféle fészkelőket gyanutlanul, szívesen és nyomban el fogják-e foglalni azok a fajok, melyeknek szánva vannak?

A készitendő cserépfészkelők alakját illetőleg két mintában állapodtam meg: egyikkel szakasztottan a Berlepsch-féle legkisebb fészkekodut utánoztam, tehát köcsögalakura csináltattam; a másikat czipóalakura, mint 7-ik képünkön *a*) és *b*) láthatók.

A köcsőgalakunak külseje nem sima, hanem érdes és felülete, ugymint színe is utánzás a fatörzsnek. Fedele a hengeres részszel egy egészet alkot, vagy — ilyeneket is készítettem — leemelhető. A fészkelő szájának alsó széléről az üreg belsejébe körülbelül 2—3 cm. hosszú s ugyanilyen széles 4°-nyi szögben felhágó párkány van, az üreg hátsó falán pedig, szemben a száj párkányával, de mintegy 6—7 cm-rel mélyebben, kisujjnyi vastag, félkörnagyságu párkány látszik; mindez az okból, hogy az eső egykönnyen ne érhesse az odu belsejét s macska oda bele ne nyulhasson, a madár ellenben könnyüszerrel ki-be repülhessen. Ezt a fészkelőt elsősorban fákra, de hajlékokra is, szóval olyan helyekre szántam, ahol a szénczinege szokott fészkelni. A czipóalakut ellenben tornyok, magasabb épületek ereszei alá, falakba, párkányokra, visszanyesett vastag fűzfák sűrű koronahajtásai között helyezük el. A köcsőgalakuakat dróttal erősítjük meg, utóbbiakat egyszerűen az ágak közé teszszük, repedésekbe vagy a falba vakoljuk; ahol hantmadarak (*Saxicola oenanthe*) tartózkodnak, ott a földre rakjuk le. (7-ik kép a).

Kísérleteimnek eredménye meglepő volt, mert a szőlőmben és kertemben (áprilisban) kiakasztottakat már másnapra szénczinegék foglalták el, a czipóalakuba pedig ötödnapra barátczinege telepedett. A következő évben ugyancsak valamennyinek akadt lakója — megint csupa czinege —, ami csak amellet bizonyít, hogy ezek a mi leghasznosabb madaraink előszeretettel költenek bennük. Ha valamit kifogásolhatnánk rajtuk, ez egyedül az, hogy szállításuk kissé drága és bajos; ezzel szemben azonban előállításuk olcsó s minta nyomán minden valamire való gerencsér vagy fazekas elkészítheti.

Pár szóval már most arra a kérdésre kívánok megfelelni: hogyan, hol és mikor alkalmazzuk a fészekodvakat? Az eredmény ugyanis nem csupán attól függ, hogy helyesen készült odvakat fügesszünk ki, hanem épp oly mértékben attól is, hogy megfelelő helyen, módon és számban, a helyi viszonyok szemmeltartásával is helyezük el azokat.

Ott a hol bőségesen akad még természetes üreg, faodú, főlöslages a fészkelők beszerzése; ellenben szükségesek ott, ahol odvas fákat, üregeket nem találnak már a madarak. A következőkben a legáltalánosabb használatra szánt fészek-odvak alkalmazásáról szölok.

Ez a szüknyilásu minták sorában a legkisebb* s épp úgy mint a kőszegi fa- és köcsögalaku cserépfészkelők, czinegék (Parus), kerti rozsdafarku (Ruticilla phoenicura) örvös légykapó (Muscicapa collaris), csuszka (Sitta caesia), nyaktekercs (Jynx torquilla), kis fakopáncs (Dendrocopus minor) számára valók. Legczélszerübb efajta fészkelőkkel a gyümölcsösöket, kerteket, erdők szélét ellátni, még pedig az első évben 10—15 fára számítva egyet. Később azután mind sürübben rakhatjuk ki az odvakat, egyik a másiktól azonban 20 lépésnél ne essék közelebbre, mert a költőpárok feltétlenül megkivánnak bizonyos területet, hol fésztelenül mozoghatnak. Mielőtt kiszögeznénk a fészekodvakat, ne felejtünk el félmarok fűrészpörrel kevert földet szórni belsejükbe, amivel a természetes odvak podvás fenekét utánozzuk. Ezután csavarszöggel vastagabb fatörzsekre — de úgy, hogy a szög ne érje a fa elevenjét — egyszerűen felszögezzük a támasztó léczet, ügyelve arra, hogy az odú szája délkeletnek vagy keletnek nézzen. Fiatal gyümölcsösben a fák mellé vert erős karóknak a koronába nyuló részére szögezhetjük a fészkelőket. Falakra, kerti hajlékokra, pajtákra, lécz-és palánkkerítésekre szintén szögezhetünk fel fészkelőket. Általában figyeljünk arra, hogy szilárdan álljanak, ne lötyögjenek s a szél ne himbálhassa azokat. Azonkívül mindig egyenesen vagy még jobb, kissé előre dölve függjenek, de semmiesetre sem hátrafelé dölve, mert így az eső könnyen beleszivárog a belsejükbe. 8-ik képünk magyarázza a helyes és hibás kifüggesztést.

* A törzsdarab hossza 290 mm., a szájának átmérője 32 mm., a belső üreg felső részének átmérője 60—65 mm., öblösödésének átmérője 85—95 mm., szájának felső szélétől a törzsdarab felső széléig való távolsága 50 mm.

Védett helyen a fészkelők $\frac{2}{3}$ részét a föld szintjétől 1—1 $\frac{1}{2}$ méternyi magasságban, $\frac{1}{3}$ részét 2—7 méter magasságban erősítjük meg.*

A tágszáju odvakat — barázdabillegető (*Motacilla alba*), házi rozsdafarkú (*Ruticilla titys*), szürke légykapó

8. ábra. A fészkelők alkalmazása:

a) hibás

kiszögezés.

b) helyes

(*Muscicapa grisola*) részére — kiváltképen falakra, kertihajlékokra, pajtákra, kerítésekre, fákra is alkalmazhatjuk, de

* Olyan területen a hol vásott gyerekek és értelmetlen, gonosz emberek könnyűszerrel hozzáférhetnek a fészekodvakhoz s lehetetlen a kellő ellenőrzés, ott a madárvédelem eredménytelen vállalkozás. A fészkelőkkel csak egyenesen felhívjuk a figyelmet a madarak tanyáira s a fészekirtók munkáját megkönnyítjük, mely azután még jelentősebb, mint az esetben, ha fészekodvakat nem alkalmaztunk volna.

mindenütt jóval kisebb számban mint az előbbieket; elég ha 10 drb. süszkájura 1 drb. tágszaju jut. Ahol az utóbb említett madárfajok nem szoktak tanyázni, ott persze mellőzhetjük a tágszaju odvakat.

Ha macskák, gyermekek, kíváncsiskodók és más illetéktelen kezek háborgatásától nem volnának biztonságban odvaink, ez esetben általában a magasabb kifüggesztést ajánlanám és szilárdan megerősített fedelű odvakat. A macskák ellen ugy is védekezhetünk, hogy a fészekodu alatt a fatörzset betüskézzük vagy tüskés drótot csavarunk reá. Egy madárvédő tapasztalatai szerint kátrányolajba (oleum animale foetidum) mártott s a fiókák kikeltével a fatörzstre csavart rongyokkal is távolarthatjuk a macskákat a fészkelőktől; mert a madarak ennek büzét nem bánják, ellenben a macskák el nem szivelik. Arra is legyen gondunk, hogy fészkelőink táján a szemtelen, tolakodó verebeket kiadóan megtizedeljük, nehogy elfoglalják az odvakat. Első költésük idején, az igaz, sok hasznót is hajtanak, mert tulnyomóan rovarokkal élnek s fiókáikat is azokkal nevelik föl; de az is bizonyos, ahol sok a veréb, ott a czinegék nem szaporodnak el, ellenben a verebek fogyatkozásával arányosan emelkedik a hasznos madárfajok száma.

A fészkelők kifüggesztésének legalkalmasabb időpontja: november hava, hogy már télen át is védelmet, hálótanyát találjanak bennük a madarak. Mindazonáltal egész télen át, sőt tavasszal is helyezhetünk el fészkelőket, még április havában is, mert a költözködő fajok közül egyik másik csak e hónapban érkezik vissza hozzánk, azután meg nálunk maradók második költésére is számithatunk még.

Aminthogy az odvakban tanyázó madárfajok szaporodását mesterséges odvakkal mozdítjuk elő, ugy a szabadon fészkelőket egyenesen a madárvédelem céljából létesített ültetvényekben telepithetjük meg. Ez a munkánk persze csak évek multán hozza meg a siker örömét, t. i. akkor, a mikor ültetvényeink felnövekedtek, megerősödtek, — tehát türelmünket próbára teszi; ám ez ne riasszon vissza. Azután

meg úgy is segíthetünk madaraink baján, hogy a már meglevő ültetvényeket átalakítjuk, megfelelőbbé változtatjuk. Új kertek alapításánál mindig figyelemmel kellene lennünk arra is, hogy ne csak a szoroson kertészeti, hanem madárvédelmi szempontokkal is számoljunk. És hasznos munkát végezzünk azzal is, ha a lépten-nyomon kínálkozó kopár területeket, árokpartokat, szakadékokat, gátakat, vízmosásokat bozóttal, bokrokkal beültetjük. Ne irtsuk a látzatra fölösleges bokrokat, sűrűségeket a mezőkön, gyümölcsösökben, mert az a kevés föld, a melyet így talán művelés alá fogunk, aligha fizet annyit, mint amennyi kárt szenvedünk a bokrokkal együtt elpusztuló és hiányzó madarak elmaradt munkája miatt felszaporodó rovarok pusztításától. Minden községben, minden pusztán, minden gazdaságban a mai viszonyok között épp oly feltétlenül szükséges lenne egy vagy több a madárvédelem érdekében berendezett területrész, mint a gondozott vadászterületeken remiz. Mindenütt szinte felkínálnak e célra s könnyűszerrel madárvédelmi telepekké tehetők: a temetők. A béke birodalmában madaraink is békében megvonhatnák magukat s biztonságukat, életfeltételeiket megtalálhatnák minden időkre.

Madárvédelmi ültetvények berendezésénél általában legyünk figyelemmel arra, hogy ha csak lehetséges, vizet — legalább egy pocsolyát, vizes árkot — is találhasson a közelben a madár, egyébként pedig a következők irányítsanak eljárásunkban:

1. az ültetendő fák és bokrok helyes megválasztása;
2. az ültetvények tervszerű, a madarak életmódjához szabott, berendezése; és
3. azok megfelelő kezelése.

A fa- és bokorfélék közül legajánlatosabbak az elsűrűsödő, ágcsomókkal bővelkedő, bogyótermő, azután meg indás és tüskéságu fajok, tülevelűek és levélhullatók vegyesen. Kiváltképpen figyelmeztetek: a tölgyre, madárberkenyére, fagyalra,

bangitára, papsapkára, borbolyára, kökényre, bodzára, orgonafára, galagonyára, somra, borókára, gyertyánra, vadrózsára, akácra, cziprusra, jegenyefenyőre, iszalagra, vadkomlóra, földi és erdei szederre, pöszmétére. Nedves helyen a füzfa is nagyon beválik, mert visszanyesve sűrűn hajt.

Az ültetvények berendezésénél tartsuk szem előtt, hogy bokorcsoportozatokat fasorokkal, eleven sövényvel kössünk össze s nagyobb bokrosokban, cserjésekben tisztásokat hagyjunk. A bokorcsoportozatokat pedig úgy ültessük, hogy eléjük s közéjükre fák kerüljenek, külső szélükre azután a leginkább elsűrűsödő, tüskéságu fajok.

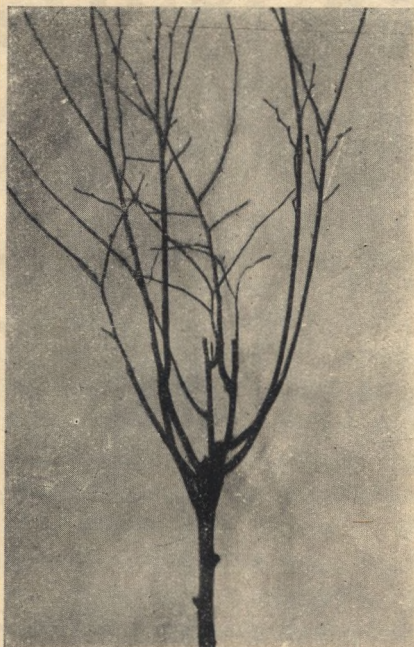

9. ábra. Mintaszerű madárvédelmi bokorcsoportozat átmetszetben.

Például szolgálhat e részben 9-ik képünk, mely átmetszetben mutat efféle mintaszerű csoportozatot. A külső bokrok itt 3 sor vadrózsából valók, a következők galagonyából, a középsők, a fa mellett, elsűrűsödő fajokból. A bokrok magasságát a képen adott módon nyesséssel szabályozzuk, tehát: a vadrózsát jól visszanyessük, hogy minél áthatolhatatlanabb gátat alkosson; a galagonyát legmagasabbra neveljük s ágait olyképpen nyessük, hogy itt-ott ágcsomók támadjanak; a fák és a galagonya közé kerülő védőbokrokat pedig legalacsonyabban tartjuk s évről-évre nyesve elsűrűsítjük.

Az ágcsomóknak, miket nyesséssel nevelünk, ugyanaz a

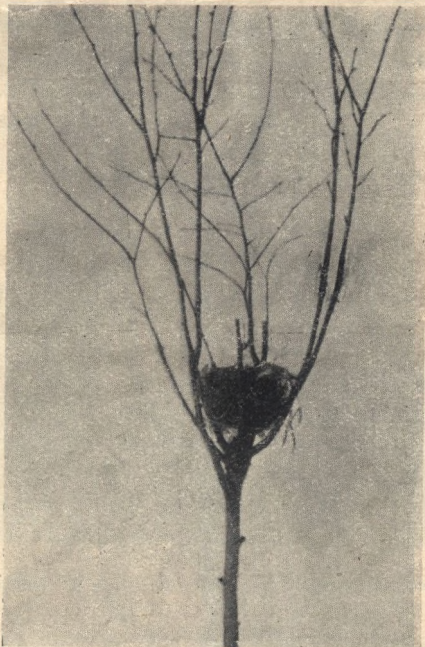
hivatásuk, ami a fészekodvaké: mesterséges fészektartók. A szabadon fészkelő fajok sorában a bokrokon, fákon költők mindig ilyen elágazás közé szokták rakni fészüket, mert legszilárdabban ágyazik ott, a szél egykönnyen le nem veri s a lomb is legjobban védi. 10-ik képünkön mutatok be ilyen ágcsomót, mint mesterséges fészektartót.

10. a) ábra. Ágcsomó, mint fészektartó,
nyesett ág csomósodó hajtásokkal.

Nagyon jól szolgáljuk a madárvédelem ügyét azzal is, ha lécz-, palánk-, drót- és falkerítések helyett jó széles élő sövényeket ültetünk gyertyánfából, fenyőből, galagonyából, skót sövényrózsából (*Rosa rubiginosa*), lepényfából (*Gleditschia*), vadrózsából. Ilyféle gyepekkel szeghetjük be a mezőket, gyümölcsösöket, temetőket, szérűskerteket stb. s közbe-közbe gömbkaczfákat is ültethetünk egyforma távolságban egy-

mástól. Az élőgyepüket, fákat s általában a bokrokat csak tavasszal és ősszel nyessük, de ne — mint még szokásos — János napja körül júniusban, mert a nyári nyeléssel sok fészket teszünk tönkre és sok fészkelő madárpárocskát riasztunk el. A bokorcsoportokban pedig ne tisztogassuk el a lehullott lombot, csalitot, mert a rigó, fülemile csak ott telep-

10. b) ábra. Ágcsomó, mint fészektartó.
(Fészekkel.)

szik meg, a hol a bokor alja gazos, csalitos, bozotos. A levágott rőzsét, kiszedett fatuskókat nagyon czélszerű a kert, gyümölcsös valamelyik félreeső helyén felhalmozni, mert az ilyen kupacokban, ágrakásokban nagyon szivesen fészkelnek bizonyos madarak pl. barázdabillegető, vörösbegy, sármány stb.

Nagyon természetes, hogy a madárvédelem érdekében

kifejtett minden jóigyekezetünk meddő marad ott, ahol ragadozó állatok szabadon üzhetik alattomos, véres mesteriségüket. Ahol van mit rabolniuk, oda rendesen ellátogatnak s minél több préda kínálkozik: annál szorgalmasabban, annál nagyobb számban állítanak be. Tehát éber ellenőrzéssel kísérve sáfárkodásukat, kiadó védekezéssel kell gátat vetnünk garázdálkodásaiknak. Ne vegyük könnyen ezt a ragadozók ellen irányuló feltétlenül szükséges rendőri eljárást, mert közömbös viselkedésünkkel csak azt érjük el, hogy hiába akasztottuk ki a fészkelőket, hiába ültettünk bokrokat, sövényeket, üresek maradnak azok, mert a ragadozók elzavarják onnét a netán megtelepedni szándékozó szárnyasokat vagy kipusztítják a már tanyát vert párokat. A legkérelhetlenebb hadjáratot indítsuk elsősorban a kóbor macskák ellen, állítsunk fel rendes járásuk táján csapóládákat s ne kegyelmezzünk nekik, ha fegyverünk elé kerülnek. A házból elcsatangoló macska egeret csak kivételesen fog, tulnyomóan madárral és madárfiókkal él s nem érdemel kiméletet. A karvalyt, szarkát és héját legsikeresebben fészkenél kerithetjük meg. Megvárjuk, míg fiókáik kikeltek, az ételhordó öreget azután ellőjük, a fészket pedig felduljuk. Ha csapóvasakat alkalmazunk, hát olyanokat vásároljunk, amelyek a beléjük kerülő madarat nem ölik meg. Ugyanis nagyon sok esetben — kivált a csalétnélkül kirakottakban — közömbös vagy hasznos ragadozó (vércse, bagoly) fogódzik meg; érdekünkben áll tehát, hogy az ilyen épen maradjon s szabadon eresztessük.

Röviden csak ennyit mondok a ragadozók pusztításáról, mert még hátra van az okszerű madárvédelem gyakorlati részének a költés és tartózkodó helyek biztosításánál nem kevésbé jelentős feladata: a téli etetés.

Nem csupán csak a könyörületesség nemes cselekedetét gyakoroljuk akkor, mikor a rossz sorban sinylődő madárnak betevő falatot nyújtunk, hanem egyuttal biztosítjuk is magunknak a tavaszra ingyen dolgozó rovarpusztítóinkat s odaszoktathatjuk őket, ahol sáfárkodásukra leginkább szorulunk. A madarak téli etetésének, nevelő hatása mellett, kedves,

mulatságos mozzanatai is vannak s az a pár fillér, amit így áldozunk, egészséges, kukacztól mentes gyümölcs, gazdagabb termés képében sokszorosan visszatérül. A téli etetésnek nem az a célja, hogy hizlaljuk a madarakat, mert a tulságos jó tartással elszoktatjuk őket attól, hogy a rovarok áttelelő petéit, álczáit fölemésszék. Igazában csak akkor szorul a madár emberkéztől kínált elesésre, a mikor a természetben nem fér élelméhez, tehát ólmos eső alkalmával, tartós havazáskor, zuzmarás időben. Ilyenkor a fák kérgét bevonja a jég, a hó elborítja a keresett falatokat, a madarak, kivált a gyengébb dongájú czinegék, hamarosan elbágyadnak, elpusztulnak. Megesik — mint már említettem is — hogy hirtelen beálló ilyen kedvezőtlen viszonyok egy nap alatt egy egész vidék madárállományát úgy megviselik, hogy csak évek múltán egyenlítődik ki a csorba.

Ez okból szükséges megfelelő etetőhelyeket, etetőkészülékeket berendezni, még pedig minden télen ugyanazon a ponton, hogy a madarak odaszokjanak és eleve tudják, hol található valamit szükség idején. Az etetésben is bizonyos tájékozottságra van szükségünk, mert pusztán a legjobban szándékkal gyakran többet vétünk, mint használunk. Hányszor halljuk, hogy a gyermekek, jószívű emberek kenyérdarabkákat, kukoriczát, burgonyadarabkákat szórnak a szegény éhező madárkákra. No hát ettől az eleségtől ugyancsak tovább éhezhetnek, sőt el is pusztulnak; mert a kukoriczát meg nem eszik, a kenyér pedig mihelyt megnedvesedett a nyirkos levegőben, megsavanyodik, gyomrukat alaposan elrontja, a beteg madarat azután hamar megöli a tél hidege.

Az etetők berendezésénél és ellátásánál következőkre ügyeljünk:

1. az etető alkalmas, védett helyen legyen;
2. kifogástalanul működjék minden időjárásban; és
3. az eleség a madarak izlésének, egészségének megfelelő legyen, e mellett olcsó és semmiféle időjárásban egyhamar meg ne romoljon.

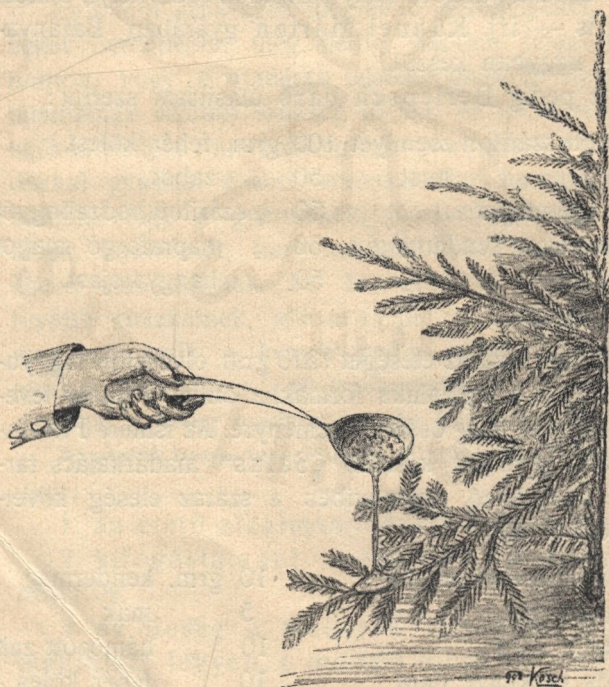
Mindez 10:12 vagy 10:14 arány szerint olvasztott faggyuval – amiben a nagyobb szám vonatkozik a faggyura – van elkeverve.

A Kühnel-féle madárkalácsban tökmag és hámozatlan zab kissé tulságosan sok van. Tapasztalataim szerint a „Salus“ madárkalácson legmohóbban kaptak a madarak, tartalma tehát izlésüknek a legmegfelelőbb.

A kereskedésben $1/2$ kilós téglákban kapható ez a madárkalács s egy-egy téglá kemény időben, látogatott etetőn, 4 napra, gyengébb időjárásban egy hétnél továbbra is elegendő.

A madárkalácsot azon egészében rakhatjuk az etetőre vagy pedig felolvasztva megfelelő készülékekre önthetjük. A hidegben hamar megkeményedik s a legczudarabb időjárással is daczolva, mindenkor kitűnő táplálékot kínál a madaraknak.

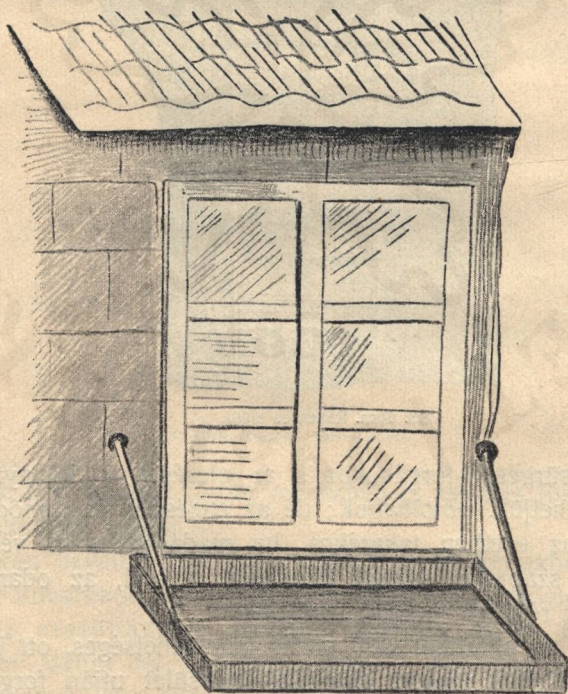
Az etetés legtermészetesebb módját éppen ezzel a madár-

11. ábra. Etetőfa.

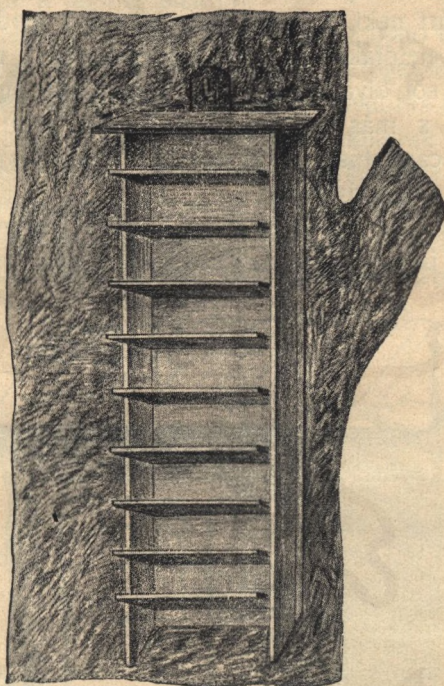
kalácscsal érjük el, még pedig úgy, hogy egy-egy embermagasságu fenyőfát tűzünk le a kertben, gyümölcsösben vagy egyebütt, azután a helyszínén felolvasztott madárkalácsot arravaló merőkanállal — mint a 11-ik képen látjuk — az ágakra öntözgetjük. A faggyu s vele együtt a benne levő egyéb tápanyag az ágakra tapad, honnét a szél le nem verheti, az eső pedig nem árt neki, a havat meg maguk a madarak lerázzák róluk. Ilyen etetőfákra még a bizalmatlanabb madárfajok is ellátogatnak, sőt olyanok is, melyek merőben ágakon keresik táplálékukat s más etetőre nem járnak, mint az őszapó (*Aegithalos caudatus*), a királykák (*Regulus*), ökörszem (*Troglodytes troglodytes*).

Mindezek után engedjék meg, hogy a legbeválóbb etetőkészülékeket is pár magyarázó szó kíséretében bemutathassam.

12. ábra. Ablak elé való etető.

A legegyszerűbb etető az a peremes deszkalap (12-ik kép), melyet kert felé néző ablak elé csináltatunk s arra hintjük az eleséget vagy tesszük ki a madárkalácsot. Igaz, hogy így kényelmesen, közvetetlen közelből, a meleg szobából figyelhetjük meg az odalátogató tarka madártársaságot s mulat-

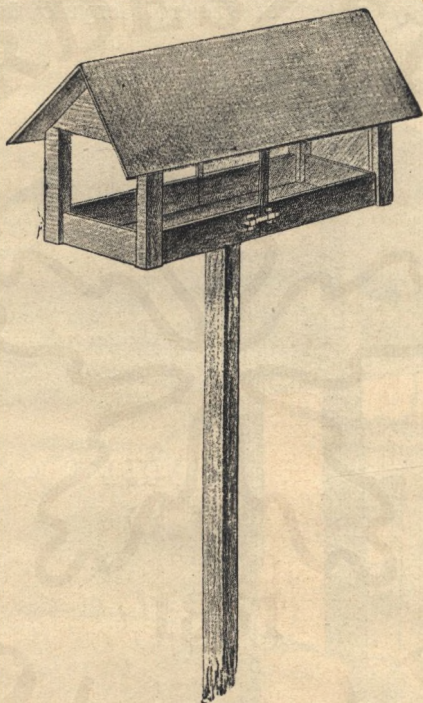

13. ábra. Rekeszes etető.

hatunk sürgésük-forgásukon s az eleséget is könnyűszerrel ellenőrizhetjük, pótolhatjuk; de az etetésnek ez a módja csak abban az esetben takarékos, ha madárkaláccsal végezzük, mert a szabadon hintett magvakat a szél, az odarepkedő madarak részben leverik, leszórják.

Ahol az ablakból való etetés nem lehetséges, ott jó szolgálatot tehet a soproni állatvédő-egyesület útján forgalomba került rekeszes etető (13-ik kép). Ebbe bőven tehető

eleség, a szél, eső, hó legfőlebb csak egy oldalról éri, a madarak kényelmesen falatozhatnak belőle anélkül, hogy egymást zavarnák s készítése olcsó, egyszerű. Fatörzsre, védett falra akaszthatjuk ki úgy, hogy délre vagy délkeletre nézzen. Nyáron át is helyén maradhat, mert a szürke légykapó nagyon szeret belefészkelni. Több esetben, több helyen megfigyeltem, hogy

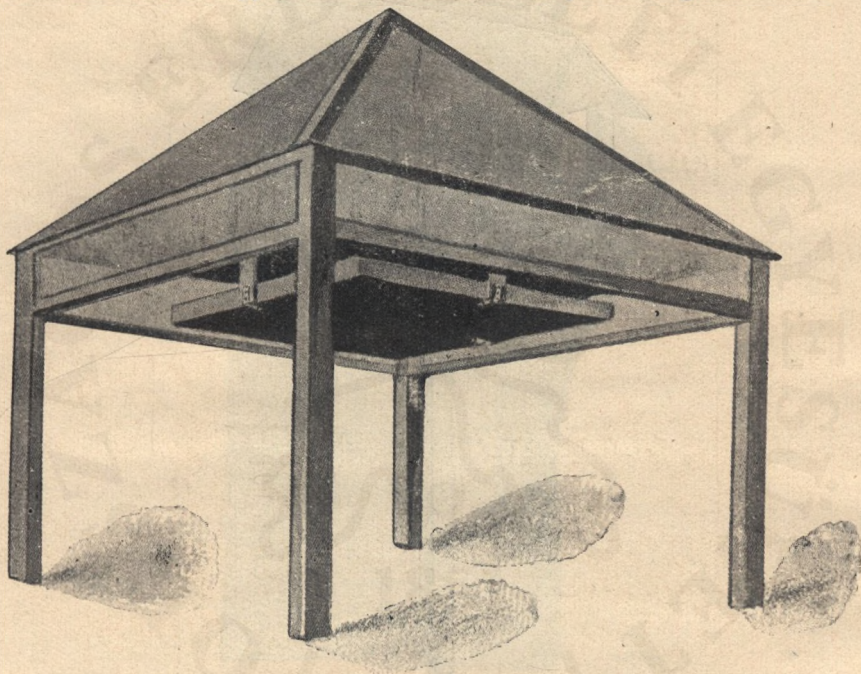
14. ábra. Kőszegi etetőházikó.

nemcsak egy, hanem három rekeszben is egymás fölött fészkel az említett madár.

Nagyon bevált a nyilvános sétahelyeken, kertekben, parkokban, udvarokon stb. egyaránt alkalmazható, aránylag olcsó kőszegi etetőházikó, melyből Kőszeg város területén 75 drbot állított fel a helyben működő állatvédő-egyesület. 14-ik képünk adja ennek szerkezetét. Három oldala be van

üvegezve, hogy az időjárás ellen a belekerülő táplálék védve legyen; szabadon maradó oldala délkeletnek fordul, a honnét vajmi ritkán vág az eső vagy hó.

De még déli és délkeleti szél és eső ellen is tökéletesen védetten marad az eleség a hesseni etető-kunyhóban, mely azonban jóval drágább, mint az előbbi. Ennek olyan a szerkezete, hogy a tetőzet széléről lenyuló üvegfalak alsó

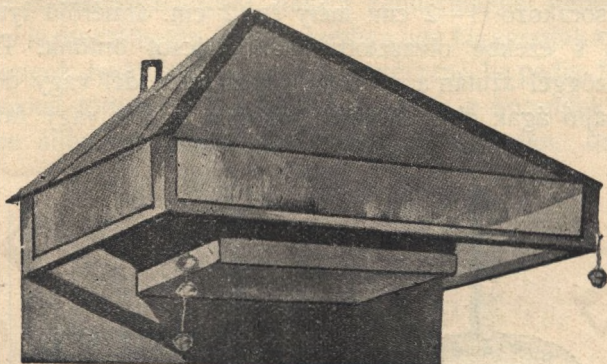
15. ábra. Hesseni etetőkunyhó.

széle és a kunyhó közepén levő peremes etetőasztalka lapja egy szintben áll (15-ik kép).

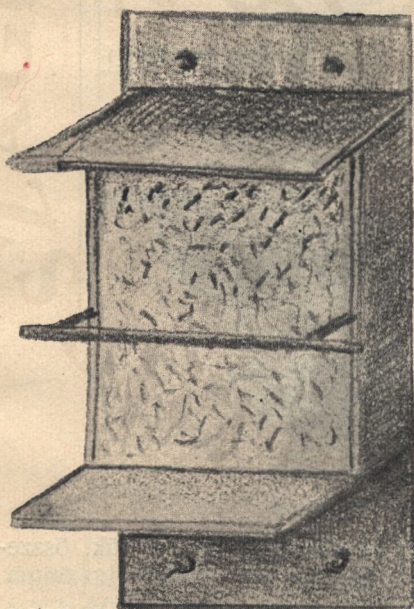
Ugyanezen az elven sarkal, de jóval olcsóbb az ablak elé, falakra kerülő — tehát nem szabadon álló — hesseni fali etető, mely nem egyéb, mint egy középső részen kétfelé osztott etetőkunyhó (16-ik kép).

Nagyon egyszerű, olcsó, könnyen elkészíthető készülék a bécsi madárvédő egyesület „Ornis“ nevű etetőszekrénykéje,

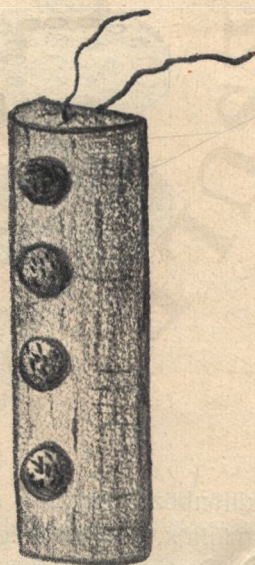
melyet madárkalácscsal töltünk meg s fára, falra szögezünk ki (17-ik kép).

16. ábra. Hesseni falı etető.

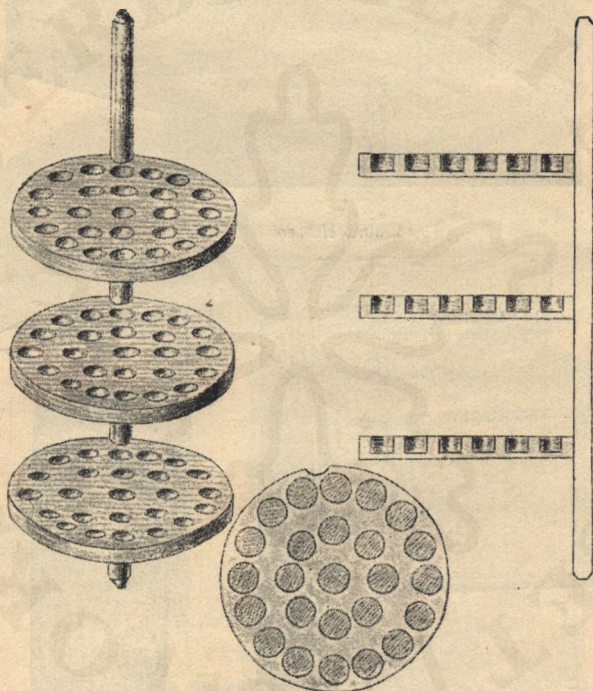
17. ábra. „Ornis“ etetőszekrényke.

18. ábra. Etetőhasáb.

Még egyszerűbb és minden költség nélkül készíthető, emellett azonban nagyon ajánlható: az etető hasábocska (18-ik kép).

Fiatal fenyőszálfából lefűrészelve 2 dm. hosszú darabokat, ezeket hosszant kettéhasítjuk, domboru felükön egymás mellé sorakozó 1—2 cm. mély és 2 cm. átmérőjű lyukakat vágunk s ezekbe olvasztott madárkalácsot öntünk. Dróttal vagy szöggel azután a megtöltött hasábokat dél vagy délkelet felé hajló ágak alsó lapjára erősítjük a kert vagy fás hely

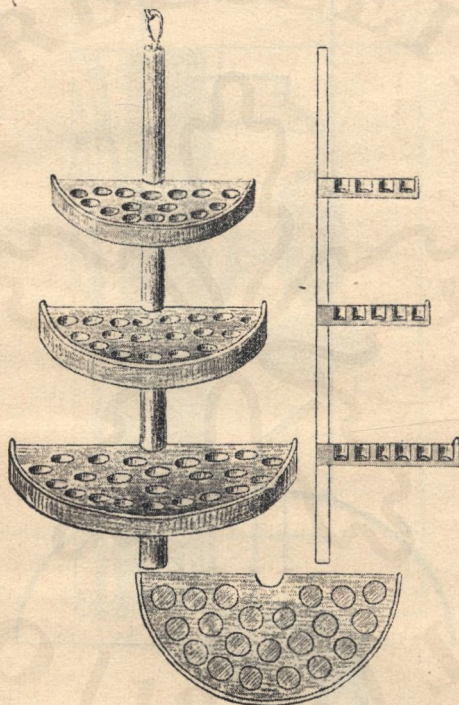

19. ábra. Korongos etető.

különböző pontjain. A mikor az eleség kiürül belőlük, összegyűjtjük, megint megtöltjük s kirakjuk.

Szakasztottan ezt a módszert valósítottam meg a korongos (lásd 19. ábra) és félkorongos etetőkön (lásd 20. ábra), melyek annyiban kényelmesebbé teszik munkánkat, hogy egyszerre bővebben nyújthatjuk velük a táplálékot s nem kell

annyiszor újból tölteni a készülékeket. Azonkívül nem csupán olvasztott madárkalácscsal, hanem kendermaggal, napraforgómaggal is megtölthetők. Utóbbi esetben úgy függesztjük ki, hogy a korongok lyukjainak szája fölfelé nézzen; ha pedig faggyus táplálékkal töltjük meg a lyukakat, akkor a korongok merőlegesen állhatnak lefelé vagy pedig vízszintesen, de sima

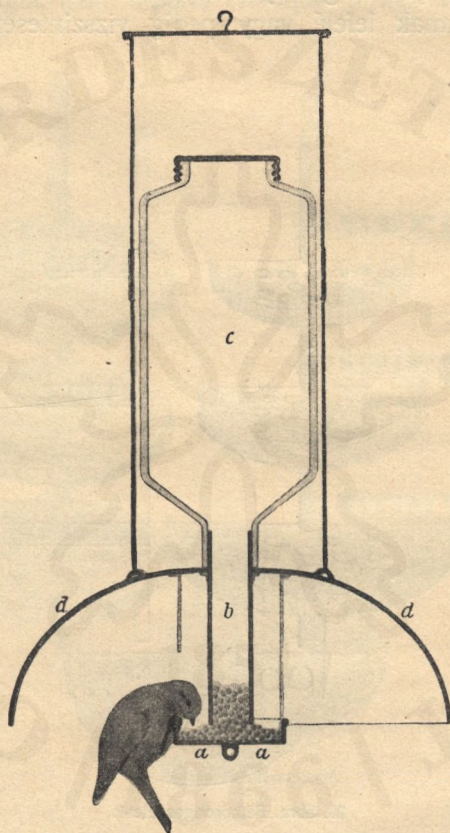

20. ábra. Félkorongos etető.

lapjukkal fölfelé, mert a megkeményedett madárkalács nem folyik ki belőlük s eső, hó ellen tökéletesen meg van védve.

Nagyon elmés, a hosszabb időre elegendő magtáplálékot szintén feltétlenül jó állapotban tartó és e mellett automatikusan működő készülék: Berlepsch báró etető-burája. Szerkesztésére az a körülmény adta az ösztökélést, hogy

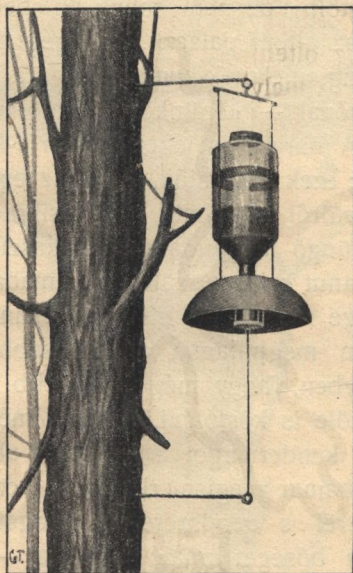
nem mindenki etethet madárkalácscsal; továbbá, hogy a nap-nap után való meghintés — még ha oly készüléket használunk is, melyben az időjárás szeszélyei ellen az eleség biztonságban van — kényelmetlen, sőt nagy havazásban

21a). ábra. Etetőbura átmetszete.

félreesőbb helyen tán lehetetlen; végre, hogy elsősorban a leghasznosabb madaraknak, a cinegéknek jusson a falat s a szemtelenkedő verebek, varjak meg ne dézsmálhassák a terített asztalt. Az első ilyenmü automatikus magetetőt Arx városi erdész Oltenben (Svájcz) eszelte ki s az ottani madár-

védő egyesület hozta forgalomba potom 70 fillér árban. Azon az eszmén alapszik, hogy egy kendermaggal megtöltött s tálczika fölé borított palaczkból, ha a palaczk szája és a tálczika között némi rést hagyunk, éppen csak annyi kendermag folyik ki, amennyi a tálczikát megtölti. Ha már most a madarak a tálczikából kiszedegetik a kendermagot, a palaczkból mindig magától pótlódik a kifogyó kendermag. Minthogy azonban olyan

21b. ábra. Etetőbura kifüggesztve.

helyeken, a hol hó, ólmos eső és erős szelek érik e készüléket, működése nem bizonyult kifogástalannak, Berlepsch báró az olteni palaczk eszméjét — magkészlet, automatikus etetés — párosította a hesszeni kunyhó eszméjével — az élelem tökéletes megvédése bárminő időjárás ellen — s az említett etető-burával valóra váltotta gondolatát.

21-ik képünk átmetszetben (a) és kifüggesztve (b) mutatja e furfangos készüléket, melynek láttára inkább holmi különös

lámpára, mint madáretető eszközre gondolunk. Fémből (erős bádogból) való, csak a magtartó üvegből.

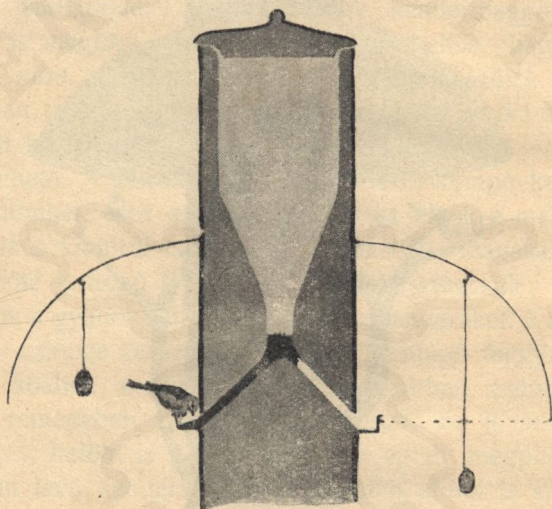
Az üveg magtartó szája egy a bádog bura közepét átjáró csövecske kiálló részére dugható, mely a bura alatt oly hosszú, hogy vége beleér egy kis fémrudacskákkal a burához forrasztott fémtálczikába, melynek pereme és a bura széle egy szintben fekszik. Már most ha lecsavarjuk a magtartó bádogfedelét és megtöltjük kendermaggal, az a tálczikát is megtölti, de nem folyik ki belőle, hanem úgy működik, mint az olteni palaczk. Az egész készülék hosszukás kereten csüng, melynek kampójával s a tálczika fenekére forrasztott kampóval — képünkön látható módon — dróttal kifüggeszthető. A bura belsejében két drót-kampó kelti még föl figyelmünket; ezek arra valók, hogy az egyikre mélyebben a bura alá s kívülről is látható, a másikra magasabban, a tálczika fölé csüngő faggyudarabkát akaszthassuk; ezekkel csalogatjuk a gyanút keltő készülékekhez a madarakat. A kíváncsi és torkos czinege reászáll a mélyen lecsüngő faggyura, de falatozás közben megpillantja a magasabban csüngőt is s abban a reményben, hogy még ízletesebb és kívánatosabb csemege — belőle is kóstolgat. Ámde onnét megpillantja a tálczikában levő kendermagot is — tehát abból is szedeget. Így azután csakhamar megismerkesznek a czinegék a készülék rendeltetésével s rendszeresen látogatják. A csuszka szintén reákap a bőséget kínáló élestárra — egyéb madarak azonban gyanupörrel élnek s nem igen mernek a tálczikára szállni. Idővel azonban a verebek is leküzdik bizalmatlanságukat s fellátogatnak a bura alá, habár megfigyeléseim szerint főképpen csak oly helyeken, ahol a közel szomszédságban más egyszerűbb etető nincsen.

Az etető-bura eszméjét módosítva, vagy inkább oszlopra alkalmazva, készíttettem egy etető-oszlopot, melyen, mint a 22-ik és 23-ik képünk magyarázza, a magtartó nincsen üvegből, hanem magába a fatörzsbe van vájva. Belőle négy, ferdén levezető csövecskén keresztül folyik a kendermag ugyanannyi bádogtálczikába, — tehát egyszerre négyből ehetnek

22. ábra. Chernel-léle etetőszlop.

a madarak. A magtartó — mely 2 liter kendermagnak elég — bádofedeles, esetleg elzárható s így e készüléket bokrok között is — ahol az etető-bura nem alkalmazható, mert nincs hová erősítsük, — felállíthatjuk, sőt oly helyeken is, a hol az üveget avatatlan kezek összetörhetnék, sőt az egész etető-burát ellophatnák.

23. ábta. Chernel-féle etetőoszlop átmetszetben.

A merőben földön tartózkodó madarak számára való etetőkről röviden csak annyit jegyzek meg, hogy leghelyesebben cselekszünk, ha félkörben fenyőfácskákat dugdosunk jó sűrűen egymás mellé — a félkör nyílását délkeletnek hagyva — s eléjük, meg alsó ágaik alá szorjuk az eleséget; vagy pedig alacsony tetőzetet készítünk, melynek az északi széle a földön nyugszik, oldalvást fenyőgalyakat vagy kukoriczaszárakat tüzelünk s a tető alá hintjük a magvakat.

* * *

Íme ezek volnának a gyakorlati madárvédelem megvalósítására tartozó, mostanság ismeretes legtokéletesebb, legbevalóbb eszközök.

Rajtunk áll, hogy éljünk velük.

Iparkodjunk megismerni szárnyas munkatársainkat, igyekezzünk ellesni életmódjukat: akkor meg is szeretjük őket, akkor majd bajukon is kiadóan segíthetünk, mint segítettünk a fecske és gólya sorsán, mert ezeket megismertük s épp azért megszerettük, vendégszeretetünkbe fogadtuk. Ha a többi madárral szemben is így viselkedünk, akkor továbbra is gyönyörködhetünk majd eleven sürgölődésükben, szépségükben, szivhez szóló dalukban és megtarthatjuk, számban felszaporíthatjuk őket gazdaságunk javára.

Hálásan köszönöm szives türelmüket és figyelmüket s a mennyiben a tárgyról tüzetesebb tájékozást kívánnának: méltóztassanak velem bármikor rendelkezni.

1851

/1866/

